

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

ESF projekts „Latvijas Brīvo arodbiedrību savienības administratīvās kapacitātes stiprināšana”

4.2.aktivitāte „Normatīvo aktu un politikas dokumentu ekspertīze”

Ekspertīze par Sociālo jomu un darba tirgus attīstību

Neformālā izglītība un tās iedzīvināšanas procesi Latvijā

LBAS

Marts, 2010

Šis ziņojums ir veidots ar Eiropas Savienības Eiropas Sociālā fonda finansiālu atbalstu. Par ziņojuma saturu atbild Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība.

Saturs

IEVADS	3
1. KAS IR NEFORMĀLĀ IZGLĪTĪBA?	5
2. NOZĪMĪGĀKIE POLITIKAS PLĀNOŠANAS DOKUMENTI NEFORMĀLĀS IZGLĪTĪBAS JOMĀ.....	7
2.1. EIROPAS SAVIENĪBAS LĪMENĪ.....	7
2.2. LATVIJAS LĪMENĪ	8
3. PAŠREIZĒJĀ SITUĀCIJA ĀRPUS FORMĀLĀS IZGLĪTĪBAS GŪTO PRASMJU ATZĪŠANĀ.....	9
4. PROFESIONĀLĀS IZGLĪTĪBAS UN KVALIFIKĀCIJAS IEGŪŠANA LATVIJĀ.....	10
4.1. PROFESIONĀLO IZGLĪTĪBU UN KVALIFIKĀCIJU APSTIPRINOŠO DOKUMENTU VEIDI.....	10
4.2. PROFESIONĀLĀS IZGLĪTĪBAS PROGRAMMAS UN TO PRASĪBAS	11
5. IEDZĪVOTĀJU IESAISTĪŠANĀS NEFORMĀLĀ IZGLĪTĪBĀ.....	13
6. NOZARU VIEDOKLIS PAR NEFORMĀLĀ IZGLĪTĪBĀ GŪTO PRASMJU ATZĪŠANU	17
6.1. MAŠĪNBŪVES UN METĀLAPSTRĀDES NOZARE	17
6.2. PĀRTIKAS NOZARE.....	18
SECINĀJUMI UN IETEIKUMI	20

Ievads

21. gadsimtā pasaulē un tostarp arī Latvijā notiek straujas pārmaiņas tehnoloģiju attīstībā un modernizācijā, kas rada nepieciešamību cilvēkam nepārtraukti pilnveidoties un attīstīt savas zināšanas un prasmes. Izglītības sistēmai un tās pieejamībai ir liela loma cilvēka zināšanu attīstībā. Latvijā pastāv izglītību reglamentējoši dokumenti: Izglītības likums, vadlīnijas, normas, standarti un programmas, kas tiek realizētas formālajās izglītības iestādēs. Tomēr formālā izglītība ne vienmēr spēj apmierināt indivīdu vēlmes un vajadzības, tā ne vienmēr spēj pietiekoši ātri reaģēt uz tehnoloģiju un sociālo prasmju izmaiņām, tādēļ cilvēki arvien biežā iegūst nepieciešamās zināšanas, prasmes un iemaņas ārpus formālās izglītības, apmeklējot dažādus kursus, seminārus, konferences.

Latvijā jau vairākus gadus ir aktuāls jautājums par neformālā izglītībā gūto prasmju un kompetenču atzīšanu ne tikai uzņēmumu, bet arī valsts līmenī, tādējādi atzīstot neformālās izglītības nozīmīgumu. **Gan Eiropas, gan Latvijas līmenī ir izstrādāti vairāki dokumenti neformālās izglītības iedzīvināšanai, tomēr joprojām Latvijā nav pieejama ārpus formālās izglītības gūto zināšanu un prasmju novērtēšana un atzīšana, apliecinot to ar formālās izglītības dokumentu.**

Neformālā izglītība un tajā gūto prasmju, zināšanu novērtēšanas un atzīšanas sistēma Latvijā vēl tikai veidojas, tādēļ būtiski ir veidot pareizu izpratni, kas ir neformālās izglītība un kāda tai ir nozīme cilvēka dzīvē, uzņēmuma un nozares līmenī, un valstī kopumā.

Ziņojuma mērķis ir novērtēt, kāda ir pašreizējā situācija neformālā izglītībā, tās atzīšanas procesos Latvijā un sniegt ieteikumus neformālā izglītībā iesaistītajām pusēm.

Lai novērtētu, kā Latvijā tiek izprasta neformālā izglītība, ziņojumā „Neformālā izglītība un tās iedzīvināšanas procesi Latvijā” tiks aplūkoti politikas plānošanas dokumenti, likumdošanas iniciatīvas, pastāvošo formālo- profesionālo izglītību un tās apliecinājošo dokumentu iegūšanas kārtību, statistiskos datus par iedzīvotāju iesaistīšanos neformālajā izglītībā, nozaru ekspertu viedoklis par neformālās izglītības nepieciešamību, veidots nākotnes redzējums, veidoti ieteikumi neformālā izglītībā iesaistītajām pusēm.

Ņemot vērā, ka ārpus formālās izglītības iegūto profesionālo kompetenču novērtēšana plānota piešķirot profesionālās kvalifikāciju līdz trešajam kvalifikācijas līmenim, darbā tiks aplūkota tikai profesionālās izglītības un kvalifikācijas iegūšanas sistēma, neietverot augstākās izglītības programmas, izglītību apliecinājošo dokumentu piešķiršanas kārtība, veidi.

Darbā tiks aplūkoti sekojoši jautājumi:

- 1) Kas ir neformālā izglītība? Kādas priekšrocības ir neformālai izglītībai salīdzinot ar formālo izglītību?
- 2) Kā ir veidojušās politikas iniciatīvas attiecībā uz neformālo izglītību Eiropā un Latvijā?
- 3) Kāda ir situācija neformālā izglītībā gūto prasmju atzīšanā Latvijā?
- 4) Kādas profesionālās izglītības programmas un izglītību apstiprinošie dokumenti ir Latvijā?

- 5) Cik un kādēļ iedzīvotāji iesaistās neformālajā izglītībā, kādās neformālās izglītības jomās viņi iesaistās?
- 6) Kāda ir mašīnbūves un metālapstrādes nozares un pārtikas nozares attieksme par – neformālā ceļā gūtajām zināšanām, prasmēm, par formālo kvalifikācijas dokumentu nozīmi, par neformālā ceļā gūto profesionālo kompetenču atzīšanu?
- 7) Kā Latvijā varētu iedzīvināt neformālo izglītību?

Ziņojums sastāvēs no ievada, sešām nodaļām – neformālā izglītība, nozīmīgākie politikas plānošanas dokumenti neformālās izglītības jomā, pašreizējā situācija ārpus formālās izglītības gūto prasmju atzīšanā, profesionālās izglītības un kvalifikācijas iegūšana Latvijā, nozaru viedoklis par neformālās izglītības nozīmi, iedzīvotāju iesaistīšanās neformālajā izglītībā un nobeiguma.

Pirmajā nodaļā ir analizētas neformālās izglītības definīcijas, tai skaitā, darba autores izstrādātā neformālās izglītības definīcija, ir salīdzināta formālā izglītība ar neformālo izglītību, izvirzot neformālās izglītības priekšrocības. Otrajā nodaļā ir aplūkoti neformālās izglītības politikas plānošanas dokumentu virzība gan Eiropas Savienības, gan Latvijas līmenī. Trešajā nodaļā aprakstīta pašreizējā situācija ārpus formālās izglītības gūto prasmju atzīšanā, doti plānotie termiņi, kad varētu ieviest normatīvo bāzi ārpus formālās izglītības gūto prasmju atzīšanai. Ceturtajā nodaļā ir noskaidrotas, kādi ir profesionālās izglītības un kvalifikācijas apliecinātie dokumenti un kāda ir formālās izglītības nosacījumi šīs izglītības apliecināšanai. Piektajā nodaļā ir sniegts ieskaits, cik daudz iedzīvotāju Latvijā iesaistās neformālajā izglītībā un kas ir galvenie iemesli iesaistei. Sestajā nodaļā ir sniegts vadošo mašīnbūves un metālapstrādes nozares un pārtikas nozares ekspertu viedoklis par sekojošiem jautājumiem:

- par nozarē izmantotajiem neformālās izglītības veidiem;
- par nozares attieksmi par neformālā ceļā gūtajām zināšanām, pieredzi, prasmēm;
- par jau esošo neformālā ceļā gūto zināšanu, pieredzes, prasmju atzīšanu;
- par kvalifikācijas apstiprināšanas dokumenta nozīmi nozarē;
- par mērķa grupu - cik daudziem darbiniekiem neformālā ceļā gūto zināšanu, pieredzes, prasmju atzīšanu;
- kādu ietekmi varētu atstāt neformālā ceļā gūto prasmju atzīšanas ieviešana uz nozari;
- uzņēmēju atbalsts darbiniekiem neformālā ceļā gūto zināšanu, pieredzes, prasmju atzīšanā;
- nepilnības /problēmas formālās profesionālās kvalifikācijas piešķiršanas kārtībā.

Darba nobeigumā ir apkopoti galvenie secinājumi un sniegti ieteikumi, kam būtu jāpievēršas veiksmīgākai neformālās izglītības iedzīvināšanai Latvijā.

1. Kas ir neformālā izglītība?

Starptautiskajā vidē neformālās izglītības jēdziens ienācis jau 20.gadsimta 60.-70. gados. Literatūrā ir minēti dažādi laika posmi un autori, tomēr par neformālās izglītības pamatlicējiem tiek uzskatīti amerikāņi F.Kūmbs un M.Ahmeds (*Coombs&Ahmed*), kas uzstāja uz nepieciešamību pēc labāk integrētas dzīves attīstības. Viņi saista trīs jēdzienus — formālā, informālā (ikdienas mācīšanās) un neformālā izglītība.¹ Lai izprastu, kas ir neformālā izglītība, nepieciešams skatīt augstākminētos trīs jēdzienus saistīti.

Centrālā statistikas pārvalde ir sniegusi sekojošas jēdzienu definīcijas:

1)**Formālā izglītība** ir sistēma, kas ietver pamatzglītības, vidējās izglītības un augstākās izglītības pakāpes, kuru programmu apguvi apliecina valsts atzīts izglītības, profesionālās kvalifikācijas dokuments vai izglītības un profesionālās kvalifikācijas dokuments.

2)**Neformālā izglītība ir visas organizētās apmācību nodarbības ārpus formālās izglītības sistēmas, kas ir organizētas kā kursi, konferences, lekcijas, semināri vai darba grupas.** Neformālās izglītības mērķis ir apgūt vai uzlabot prasmes, zināšanas un kompetences, gan saistībā ar darbu, gan sabiedriskiem un personīgiem mērķiem.

3)**Ikdienas mācīšanās** ir process, kad persona ar nolūku kaut ko mācās, bet mazāk organizētā veidā, t.i. bez skolotāja vai pasniedzēja, ar mērķi pilnveidot savas prasmes, iegūt jaunas zināšanas. Ikdienas mācīšanās var notikt sekojošā veidā: 1) pašmācība, izmantojot drukātus materiālus (grāmatas, žurnālus, speciālo literatūru); 2) interaktīva mācīšanās, izmantojot datoru, internetu; 3) apmācība, iegūstot informāciju no radio vai televīzijas raidījumiem, audio-video kasetēm; 4) bibliotēku, mācību centru apmeklējumi; 5) mācīšanās no ģimenes locekļiem, kolēģiem.

Latvijas Izglītības likumā noteikta ir sekojoša definīcija- „**Neformālā izglītība - ārpus formālās izglītības organizēta, interesēm un pieprasījumam atbilstoša izglītojoša darbība.**” Diemžēl Izglītības likuma esošā neformālās izglītības definīcija ir pārāk ierobežojoša, nesniedzot skaidrību par šī jēdziena būtību. Viens no iemesliem ir, ka **neformālo izglītību bieži skatās saistīti ar pieaugušo izglītību, mūžizglītību vai ikdienas mācīšanos, kas ir novedis pie neformālās izglītības jēdziena nepareizas izpratnes.**

Autore ir izveidojusi savu neformālās izglītības definīciju: „**Neformālā izglītība – dažāda formu organizētas apmācības, kas tiek realizētas ārpus formālās izglītības sistēmas, atbilstoši personu interesēm un vajadzībām, neatkarīgi no iepriekš gūtās izglītības.**” Šī definīcija sniedz skaidrāku priekšstatu, ka neformālā izglītība:

- 1) ir organizēta apmācība;
- 2) tiek realizēta dažādās formās;
- 3) tiek realizēta ārpus formālās izglītības sistēmas;
- 4) tiek realizēta atbilstoši personu interesēm un vajadzībām;
- 5) tiek realizēta neatkarīgi no personas iepriekš iegūtās izglītības.

¹ <http://www.infed.org/biblio/b-nonfor.htm#introduction>

Neformālo izglītību īsteno dažādas institūcijas, fiziskas un juridiskas personas, augstskolas, nevalstiskās organizācijas Neformālā izglītība parasti tiek iegūta formālā mācīšanās vidē, piemēram, izglītības iestādē, bet mācīšanās netiek iekļauta mācību programmas ietvaros. Galvenās formas – darba grupas, kursi, interešu kursi, īsie kursi, konferences, semināri.²

Ideālie tipu formālās un neformālās izglītības modeļi

	Formālā izglītība	Neformālā izglītība
Mērķi	Ilgtērmiņa, vispārīgi Uz kredītpunktiem balstīti	Īstermiņa, specifiski Nav uz kredītpunktiem balstīti
Laiks	Ilgs cikls/ pakāpju pēctecība/pilna laika	Īss cikls/ periodisks / nepilns laiks
Saturs	Standartizēts/ investīciju centrēts Akadēmisks Iestāšanās prasības, nosakot klientu	Individualizēts/ centrēts uz rezultātiem Praktisks Klienti nosaka iestāšanās prasības
Sistēma	Uz institūcijām balstīta, izolēta no vides Stingra, noteikta struktūra Uz pasniedzēju centrēta Pastiprināti resursi	Uz vidi balstīta, saistīta ar sabiedrību Elastīga Uz mācāmo centrēta Resursus taupoša
Kontrole	Ārējā/ hierarhiska	Pašu/ demokrātiska

Avots: Fordhama (1993) pielāgots Simkina modelis (1977) - <http://www.infed.org/biblio/b-nonfor.htm#introduction>

Neformālā izglītībā ir daudz plašākas aktivitātes nekā formālajā izglītībā. Neformālā izglītība ietver plānotu apmācības struktūru, kurā izmantotas atklātas un apslēptas metodes elastīgākā vidē. Var uzskatīt, ka neformālo izglītību raksturo galvenokārt pieejamība, tuvums darba vietai un iespēja tūlītējai rīcībai, t.i., spēja pielietot apgūto, patērējot pēc iespējas mazāk resursus.³ **Salīdzinot formālo ar neformālo izglītību, tiek secināts, ka neformālās izglītība ir elastīgāka, pieejamāka gan resursu, gan laika ziņā** (skatīt augšējo tabulu).

Neformālā izglītība var īstenoties kā formālās izglītības papildinājums, kā iztrūkstošo formālo zināšanu, prasmju, iemaņu ieguves process, kā izglītība, kas piedāvā jaunas zināšanas, prasmes, iemaņas, kas nepieciešamas indivīdam sabiedrībā notiekošo pārmaiņu rezultātā. Viena no mērķauditorijām ir tie cilvēki, kas dažādu iemeslu dēļ nevar vai nav iekļāvušies formālā izglītībā. Neformālās izglītības funkcijas ir nodrošināt izglītību tiem, kuriem nav iespējams to iegūt formālā ceļā, un dot iespēju ikvienam indivīdam iegūt jaunas zināšanas, prasmes un attieksmes, kas nepieciešamas sociālo un tehnoloģisko pārmaiņu procesā.⁴ **Neformālā izglītība veidojas kā reakcija uz formālās izglītības ierobežojumiem un nepilnībām, tādēļ to izpratnē būtiska ir formālās izglītības, tās ierobežojumu un nepilnību izpratne.** Neformālās izglītības programmas nav tik strikti strukturētas vai hierarhiskas vecuma, akadēmiskā līmeņa vai lomas ziņā. Tās parasti netiek tik stingri kontrolētas kā formālās izglītības programmas, un tām ir lielāka autonomija lēmumu pieņemšanā programmas līmenī.

² http://en.wikipedia.org/wiki/Nonformal_learning

³ Kravale M. Jauniešu neformālā izglītība Latvijā. Promocijas darbs. Daugavpils, 2006.

⁴ Turpat.

2. Nozīmīgākie politikas plānošanas dokumenti neformālās izglītības jomā

2.1. Eiropas Savienības līmenī

- ✓ 2001.gada Komisijas „Memorands par Mūžizglītību”⁵, kurā **ir uzsvērtā neformālās izglītības un ikdienas mācīšanās nozīme** jaunu tehnoloģiju un prasmju apgūšanā, kā arī nepieciešamība pēc šo zināšanu novērtēšanas.
- ✓ 2001.gada Komisijas paziņojumā „Padarot Eiropas Mūžizglītības zonu par realitāti”⁶ **uzsvērtā neformālā ceļā gūtās izglītības un ikdienas mācīšanās zināšanu atzīšanas nepieciešamība**, konkrētizēti iesaistīto pušu uzdevumi neformālās izglītības atzīšanai Eiropas līmenī.
- ✓ 2004.gada Padomes secinājumi „Par kopējiem principiem neformālās un ikdienas mācīšanās identificēšanai un atzīšanai”⁷, kur **ir norādīti sekojoši vispārīgie principi neformālās un ikdienas mācīšanās politiskajai un formālajai atzīšanai**, uzsverot, ka dalībvalstīm, veidojot savas neformālās izglītības atzīšanas procedūras, tās būtu pēc iespējas caurspīdīgākas un objektīvākas, tas ir:
 - skaidri definēti vērtēšanas kritēriji un standarti (ko un kā vērtēs?);
 - brīvi pieejama informācija par atzīšanas (vērtēšanas) procedūru (cik maksā, cik ilgi notiek?);
 - skaidri definēti noteikumi vērtētājiem (kas vērtē?). Visai šāda veida informācijai ir jābūt brīvi pieejamai jebkuram interesentam.
- ✓ 2006.gada Komisijas paziņojumā „Efektivitāte un vienlīdzīgums Eiropas izglītības un apmācības sistēmās”⁸ uzvērta **neformālā un neoficiālā izglītības procesā gūto prasmju apstiprināšana un pārnese, lai palielinātu nodarbinātības un arī vienlīdzības iespējas nelabvēlīgo sabiedrības grupu pārstāvjiem**, jo daudzi nelabvēlīgo grupu pārstāvji galvenās kompetences un prasmes apgūst tieši neformālās un neoficiālās izglītības procesā.
- ✓ 2007.gada Komisijas paziņojumā „Rīcības plāns pieaugušo izglītībai. Mūžu dzīvo – mūžu mācies”⁹ viena no prioritātēm ir **neformālās izglītības atzīšanas process, nodrošinot elastīgu pieeju mācību rezultātu vērtēšanai, apstiprināšanai un atzīšanai, kuru rezultātā tiktu piešķirts atestāts un kvalifikācija**. Tāpēc ir svarīgi analizēt citu izglītības jomu — formālo un neformālo — pilnveidošanās rezultātus un to savstarpējo iedarbību ar attīstības tendencēm pieaugušo izglītībā.

Pieaugušo izglītības sektora attīstība ir jāintegrē jau notiekošajos izglītības un apmācības modernizācijas procesos. Ir svarīgi, lai visas ieinteresētās personas (darba devēji, valdības, atsevišķi pilsoņi) veic šādu atzīšanu, jo ir **pierādīts, ka neformāli un neoficiāli iegūto prasmju atzīšana var sniegt lielu laika un līdzekļu ekonomiju**.
- ✓ 2008.gada Komisijas paziņojumā „Atjaunināta stratēģiskā sistēma Eiropas sadarbībai izglītības un apmācības jomā”¹⁰ **tiekl uzsvērtā elastīgāku izglītības iegūšanas veidu ieviešana, kā vienu no veidiem uzsverot - neformālās izglītību un to atzīšanu**. Veicinot

⁵ <http://www.bologna-berlin2003.de/pdf/MemorandumEng.pdf>

⁶ http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2001/com2001_0678en01.pdf

⁷ http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/validation2004_en.pdf

⁸ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0481:FIN:LV:PDF>

⁹ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0558:FIN:LV:PDF>

¹⁰ http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/com865_lv.pdf

mācību procesa pievilcību un pieejamību visiem pilsoņiem, neatkarīgi no to vecuma, izglītības līmeņa, nodarbinātības vai sociālā statusa.

- ✓ 2009.gada Padomes secinājumos „Par stratēģisku sistēmu Eiropas sadarbībai izglītības un apmācības jomā (“ET 2020”)”¹¹ mūžizglītības procesu veicināšanai tiek uzstādīts mērķis - **lielāka neformālās un neoficiālās mācīšanās pieņemšana un lielāka pārskatāmība un mācību rezultātu atzišana.**

2.2. Latvijas līmenī

- ✓ 2007.gada Mūžizglītības pamatnostādnēs 2007.-2013.gadam¹² tiek **uzsvērtas neformālās izglītošanās (kontekstā ar pieaugušo izglītību) nozīme** un iespējas darba tirgum nepieciešamo kvalifikācijas un zināšanu apguvē, īpaši attiecībā uz tām mērķa grupām, kurām iepriekš iegūtās zināšanas un prasmes neatbilst mūsdienu darba tirgus prasībām, piemēram, pieaugušajiem, iedzīvotājiem pirmspensijas, pensijas vecumā u.c. Pamatnostādnēs kā rīcības virziens tiek noteikts - **izstrādāt neformālās izglītības atzišanas un prasmju novērtēšanas kārtību.**
- ✓ 2008.gada programmā "Mūžizglītības politikas pamatnostādņu 2007.-2013.gadam" ieviešanai 2008.-2010.gadam¹³ tiek uzsvērts, ka aizvien patstāvīgāku un nozīmīgāku vietu blakus formālajai izglītībai iegūst neformālā, ikdienas mācīšanās, tai skaitā pieaugušo ikdienas mācīšanās, neatkarīgi no viņu vecuma un tā, vai pirms tam ir iegūts obligāto izglītību apliecinošs dokuments. Programmā tiek noteikti sekojoši darbības rezultāti:
 - līdz 2008.gadam izstrādāta metodiku neformālās izglītības prasmju novērtēšanai, atzišanai;
 - līdz 2010.gadam nodrošināta neformālā veidā iegūto zināšanu, prasmju un kompetenču atzišanas sistēmas darbība.

Programmā noteikti sekojoši rezultātīvie rādītāji:

Darbības rezultāts	Rezultatīvie rādītāji pa gadiem				
	2009	2010	2011	2012	2013
Darbojas neformālā veidā iegūto zināšanu, prasmju un kompetenču atzišanas sistēma (personu īpatsvara pieaugums, kas saņem kvalifikāciju, izmantojot neformālās izglītības atzišanas sistēmu)	-	100 personas	+10 %	+5 %	+5 %

2009.gada koncepcijā "Profesionālās izglītības pievilcības paaugstināšana un sociālo partneru līdzdalība profesionālās izglītības kvalitātes nodrošināšanā"¹⁴ tiek noteikta valsts institūciju, sociālo partneru un profesionālo organizāciju līdzdalība un atbildība neformālajā izglītībā, **piedāvāti varianti neformālā ceļā gūtās izglītības novērtēšanas nosacījumiem un kārtībai, noteiktas neformālās izglītības atzišanas institūcijas**, saistot to ar Nacionālās programmas projekta “Vienotas metodikas izstrāde profesionālās izglītības kvalitātes paaugstināšanai un sociālo partneru iesaistei un izglītošanai” ietvaros izstrādāto „Neformālās izglītības atzišanas un prasmju novērtēšanas metodiku” (2007).

¹¹ <http://register.consilium.europa.eu/pdf/lv/09/st09/st09845.lv09.pdf>

¹² http://www.tip.edu.lv/faili/Muzizglitiba_politikas_pamatnostadnes_2007.doc

¹³ http://izm.izm.gov.lv/upload_file/Normativie_akti/Muzizglitiba_programma.doc

¹⁴ <http://polsis.mk.gov.lv/LoadAtt/file652.doc>

3. Pašreizējā situācija ārpus formālās izglītības gūto prasmju atzīšanā

Saskaņā ar Eiropas Profesionālās izglītības un attīstības centra ziņojumu (2008), Latvija ietilpst to valstu grupā, kurām ir zems līmenis neformālā ceļā iegūto prasmju atzīšanā. Atzīšanas process joprojām ir neskaidrs. Daži neformālās izglītības atzīšanas veidi ir īstenoti, piemēram, skolotāju kvalifikācija un valsts valodas sertifikācija, kas pārsvarā balstās uz zināšanu, kas iegūtas neformālā vai ikdienas mācīšanās ceļā, atzīšanu. Privātajā sektorā tā ir apzināšanās, cik nozīmīgi ir darbiniekiem attīstīt savas prasmes un kompetences. Tomēr, **vispirms nepieciešams apzināt, kā nozares reaģēs uz iniciatīvām – neformālās izglītības un ikdienas mācīšanās atzīšanu.** Iekļaušanās vienotajā Eiropas kvalifikācijas zonā varētu veicināt daudz problēmu izpratni saistībā ar neformālās izglītības atzīšanu, veicināt iespējamus risinājumus.¹⁵

Nacionālās programmas projekta “Vienotas metodikas izstrāde profesionālās izglītības kvalitātes paaugstināšanai un sociālo partneru iesaistei un izglītošanai” ietvaros **2007.gadā izstrādāta** tika rokasgrāmata „**Neformālās izglītības atzīšanas un prasmju novērtēšanas metodika**”, kurā tika piedāvāta ar formālo profesionālo izglītības sistēmu saskaņota, vienota procedūra neformālā ceļā iegūtu profesionālo kompetenču novērtēšanai un atzīšanai atbilstoši darba tirgus prasībām.

Neformālās izglītības atzīšanas un prasmju novērtēšanas **metodika izveidota profesionālās izglītības sistēmai, pirmā līdz trešā profesionālās kvalifikācijas līmeņa profesionālās kvalifikācijas iegūšanai**, ja tai nepieciešamās profesionālās kompetences ir iegūtas ārpus formālās izglītības sistēmas. Šī neformālās izglītības atzīšanas metodika **neattiecas uz reglamentētajām profesijām**¹⁶. Neskatoties uz to, ka metodika neformālās izglītības atzīšanai tika izstrādāta jau 2007.gadā, joprojām normatīvajos aktos nav iestrādāta ārpus formālās izglītības sistēmas apgūtu noteiktai profesijai atbilstošu profesionālo kompetenču novērtēšanas un profesionālās kvalifikācijas piešķiršanas kārtība.

Ārpus formālās izglītības sistēmas apgūto profesionālo kompetenču novērtēšana varētu tikt nodrošināta pēc likumprojekta „Grozījumi Profesionālās izglītības likumā” pieņemšanas, kurš 2010.gada janvārī tika iesniegts Saeimā. Grozījumi paredz, ka persona var iegūt profesionālo kvalifikāciju, ja tā ir apguvusi profesionālo kompetenci ārpus formālās izglītības sistēmas un ir izpildījusi ārpus formālās izglītības sistēmas apgūtās profesionālās kompetences novērtēšanas nosacījumus.

Likumprojekts deleģē Ministru kabinetu noteikt ārpus formālās izglītības sistēmas apgūtās profesionālās kompetences novērtēšanas nosacījumus un kārtību, kā arī neformālās izglītības atzīšanas institūcijas. Kvalifikācijas iegūšanai personai būs jāiegūst profesionālās kompetences novērtējums un jānokārto profesionālās kvalifikācijas eksāmens neformālās izglītības atzīšanas institūcijā. Plānots sākotnējā posmā ierobežot institūciju skaitu katrā reģionā, kas veic novērtēšanu, veicot stingru piešķirto kvalifikāciju kvalitātes kontroli. Paredzēts, ka grozījumi likumā stāsies spēkā 2010.gada 1.jūlijā.

Izglītības un zinātnes ministrijā šobrīd tiek izstrādāts **Ministru kabineta noteikumu projekts „Ārpus formālās izglītības iegūtās profesionālās kompetences novērtēšanas nosacījumi un kārtība”**. Tiek plānots, ka augstākminētie noteikumi varētu tikt pieņemti 2010.gada 1.septembrī.

¹⁵ CEDEFOP. *Validation of non-formal and informal learning in Europe*. 2008.

¹⁶ Detalizētāk - 20.06.2001. likumā "Par reglamentētajām profesijām un profesionālās kvalifikācijas atzīšanu".

4. Profesionālās izglītības un kvalifikācijas iegūšana Latvijā

4.1. Profesionālo izglītību un kvalifikāciju apstiprinošo dokumentu veidi

Saskaņā ar Profesionālās izglītības likuma 6.pantu, par akreditētas profesionālās izglītības programmas apguvi (izņemot augstāko izglītību) tiek izsniegti šādi **valsts atzīti profesionālās izglītības dokumenti**:

- 1) apliecība par profesionālo pamatizglītību;
- 2) atestāts par arodizglītību;
- 3) diploms par profesionālo vidējo izglītību.

Valsts atzīts profesionālās izglītības dokuments apliecina noteiktas profesionālās izglītības un profesionālās kvalifikācijas ieguvu. Saskaņā ar 21.06.2005. Ministru Kabineta noteikumiem Nr.451 „Kārtība, kādā izsniedzami valsts atzīti profesionālo izglītību un profesionālo kvalifikāciju apliecinoši dokumenti un akreditētas profesionālās izglītības programmas daļas apguves apliecinoši dokumenti” 5.punktu, šos dokumentus izsniedz personai, kura apguvusi akreditētu profesionālās izglītības programmu un izpildījusi visas attiecīgajā valsts izglītības standartā noteiktās prasības (nokārtojusi profesionālās kvalifikācijas un citus valsts profesionālās izglītības standartā noteiktos noslēguma pārbaudījumus).

Akreditētas profesionālās izglītības programmas daļēju apguvi apliecina dokuments par akreditētas profesionālās izglītības programmas daļas apguvi — **sekmju izziņa**.

Profesionālās kvalifikācijas apliecība apliecina noteiktas profesionālās kvalifikācijas ieguvu. Profesionālās kvalifikācijas apliecību izsniedz izglītojamajam, kurš nokārtojis profesionālās kvalifikācijas eksāmenu un izpildījis vienu no šādiem nosacījumiem: 1) apguvis akreditētu profesionālās tālākizglītības programmu; 2) daļēji apguvis akreditētu profesionālās izglītības programmu; 3) apguvis attiecīgu profesionālās izglītības programmu pašizglītības formā. Profesionālās kvalifikācijas apliecību izsniedz personai, kura izpildījusi augstākminētās prasības.

Saskaņā ar Profesionālās izglītības likuma 6.pantu, izglītojamajam, kurš apguvis profesionālās pilnveides izglītības programmu, tiek izsniegta **apliecība par profesionālās pilnveides izglītības ieguvu**, bet izglītojamajam, kurš apguvis profesionālās ievirzes izglītības programmu, tiek izsniegta **apliecība par profesionālās ievirzes izglītības ieguvu**.

No Profesionālās izglītības likuma izriet, ka profesionālā izglītībā var iegūt 5 veidu profesionālo izglītību apstiprinošus dokumentus:

- 1) profesionālās izglītības dokumenti (apliecība par profesionālo pamatizglītību, atestāts par arodizglītību, diploms par profesionālo vidējo izglītību),
- 2) sekmju izziņa,
- 3) profesionālās kvalifikācijas apliecība,
- 4) apliecība par profesionālās pilnveides izglītības ieguvu,

5)apliecība par profesionālās ievirzes izglītības ieguvu.

4.2. *Profesionālās izglītības programmas un to prasības*

Saskaņā ar Profesionālās izglītības likumu, profesionālās izglītības programmas, izņemot augstāko izglītību, iedalāmas šādi:

1) profesionālās pamatizglītības programmas

Uzņemšana - nav noteikts iepriekšējās izglītības ierobežojums, uzņem personas vecākas par 15 gadiem. Apguves ilgums — ne vairāk kā divi gadi (ar pedagoģisko korekciju — ne vairāk kā trīs gadi).

2) arodizglītības programmas

Uzņemšana - nav noteikts iepriekšējās izglītības ierobežojums, uzņem personas vecākas par 15 gadiem. Apguves ilgums - ne vairāk kā trīs gadi.

3) profesionālās vidējās izglītības programmas

Uzņemšana - pēc vispārējās pamatizglītības vai profesionālās pamatizglītības ieguves. Apguves ilgums - pēc pamatizglītības ieguves — trīs līdz četri gadi, pēc arodizglītības ieguves — viens līdz divi gadi.

4) profesionālās tālākizglītības¹⁷ programmas

Uzņemšana - bez iepriekšējās izglītības ierobežojuma, apgūstot otro profesionālās kvalifikācijas līmeni, pēc arodizglītības vai vidējās izglītības ieguves - apgūstot trešo profesionālās kvalifikācijas līmeni. Apguves ilgums - ne mazāk kā 30 procenti no valsts arodizglītības vai valsts profesionālās vidējās izglītības standartā noteiktā obligātā profesionālā satura apjoma.

5) profesionālās pilnveides izglītības¹⁸ programmas

Uzņemšana - netiek reglamentēta. Apguves ilgums – saskaņā ar konkrēto izglītības programmu. 2009.gada koncepcijā "Profesionālās izglītības pievilcības paaugstināšana un sociālo partneru līdzdalība profesionālās izglītības kvalitātes nodrošināšanā" neformālās izglītības programma tiek skaidrota kā profesionālās pilnveides programma, kuras saturs neatbilst vai daļēji atbilst speciālista profesionālās kvalifikācijas ieguvei. No augstākminētā izriet, ka **profesionālās pilnveides izglītība ir neformālās izglītības veids, kas tiek apstiprināts ar apliecību par profesionālās pilnveides izglītības ieguvu.**

6) profesionālās ievirzes izglītības¹⁹ programmas.

¹⁷ **Profesionālā tālākizglītība** — profesionālās izglītības īpašs veids, kas pieaugušajiem ar iepriekšēju izglītību un profesionālo pieredzi dod iespēju iegūt noteikta līmeņa profesionālo kvalifikāciju (Profesionālās izglītības likums, 1.pants).

¹⁸ **Profesionālā pilnveide** — profesionālās izglītības īpašs veids, kas personām neatkarīgi no vecuma un iepriekšējās izglītības vai profesionālās kvalifikācijas dod iespēju apgūt darba tirgus prasībām atbilstošas sistematizētas profesionālās zināšanas un prasmes (Profesionālās izglītības likums, 1.pants).

¹⁹ **Profesionālās ievirzes izglītība** — sistematizēta zināšanu un prasmju apguve, kā arī vērtīborientācijas veidošana mākslā, kultūrā vai sportā līdztekus pamatizglītības vai vidējās izglītības pakāpei, kas dod iespēju sagatavoties profesionālās izglītības ieguvei izraudzītajā virzienā (Izglītības likums, 1.pants).

Uzņemšana - saskaņā ar katras konkrētās izglītības programmas prasībām. Apguves ilgums – saskaņā ar konkrēto izglītības programmu.

Profesionālās izglītības programmas apguvi noslēdz kvalifikācijas eksāmeni un citi valsts profesionālās izglītības standartā noteiktie valsts noslēguma pārbaudījumi.

Profesionālā izglītībā viens no īpašiem izglītības iegūšanas veidiem - amatapmācība, iegūstot amatnieka kvalifikāciju, kuru saskaņā ar likuma „Par amatniecību” 10.pantu var iegūt valsts vai privātās skolās, kā arī amatniecības uzņēmumos amata meistara vadībā. Iegūtā izglītība tiek apstiprināta ar kvalifikāciju apliecinošu dokumentu – amatnieka karti, kas tiek izsniegta, pamatojoties uz prasmju novērtējumu un uzrādītajiem apgūtos amatniecības procesus apliecinošiem dokumentiem, ir Latvijas Amatniecības kameras uz noteiktu termiņu piešķirtā amatnieka kvalifikācija. Izšķir šādus amatnieka kvalifikācijas līmeņus: 1) amata zellis; 2) amatnieks; 3) amata meistars; 4) akadēmiski izglītots amata meistars.

Latvijas Republikā amatizglītību var iegūt šādos veidos: 1) amatniecības (zeļļu) skolās; 2) amatniecības vidusskolās; 3) amatniecības meistarību skolās; 4) amatniecības augstskolās; 5) amatniecības centros; 6) attiecīgu apmācību var organizēt arī citās mācību iestādēs speciālu grupu, klašu un fakultāšu veidā. Amatizglītību un amatnieka kvalifikāciju var apgūt valsts vai privātās skolās, kā arī amatniecības uzņēmumos amata meistara vadībā. Amatu saraksts, kuru personas profesionālā darbība ir uzskatāma par amatniecību ir noteikts 14.07.2009. Ministru kabineta noteikumos Nr.762 „Noteikumi par amatiem, kuros personas profesionālā darbība ir uzskatāma par amatniecību”.

5. Iedzīvotāju iesaistīšanās neformālā izglītībā

Šajā nodaļā tiks noskaidrots, cik bieži iedzīvotāju iesaistās neformālajā izglītībā, kādi ir iesaistīšanās iemesli, kurās iestādēs galvenokārt tiek īstenota neformālā izglītība.

Piedalīšanās pieaugušo izglītībā pēc dzimuma, vecuma, izglītības līmeņa un nodarbinātības statusa 2007.gadā, vecuma grupa 25-64 gadi, % no iedzīvotāju skaita attiecīgajā grupā

	Piedalīšanās neformālajā izglītībā	Piedalīšanās formālajā izglītībā	Piedalīšanās formālajā un/vai neformālajā izglītībā
Pavisam	30,7	5,4	32,7
vīrieši	24,6	3,0	25,9
sievietes	36,2	7,7	38,9
25-34 gadi	35,2	10,8	39,0
35-54 gadi	32,5	4,7	34,3
55-64 gadi	20,9	1,4	21,8
augstākā izglītība	53,0	14,7	58,5
vidējā izglītība	26,1	2,8	27,2
zemāka par vidējo vai nav formālās izglītības	11,0	0,3	11,0
nodarbinātie	37,6	6,8	40,1
darba meklētāji	16,3	-	16,3
ekonomiski neaktīvi	9,6	2,4	10,9

Avots: Centrālās statistikas pārvaldes datu bāze.

Aplūkojot augstāk esošo tabulu, varam secināt, ka kopumā vecuma grupā 25-64 gadi **2007.gadā neformālā izglītībā iesaistījušies 30,7% iedzīvotāju**, salīdzinot formālajā izglītībā – gandrīz 6 reizes mazāk – 5,4%, kas parāda, ka iedzīvotāji vecuma grupā 25-64 gadi ievērojami aktīvāk iesaistās neformālā izglītībā nekā formālā.

Salīdzinot iedzīvotāju iesaistīšanos neformālā izglītībā dzimumu griezumā tiek secināts, ka **vīrieši neformālā izglītībā iesaistās par retāk kā sievietes** (24,6% vīriešu, 36,2% sieviešu), kamēr formālajā izglītībā sievietes iesaistās vairāk kā 2 reizes biežāk, salīdzinot ar vīriešiem (7,7% pret 3,0%). Neskatoties uz to, ka abos izglītības veidos vīrieši iesaistās retāk kā sievietes, tomēr **neformālā izglītība vīriešiem ir pievilcīgāka nekā formālā izglītība**.

Aplūkojot datus vecuma griezumā, parādās iezīme, ka – jo vairāk cilvēkam ir gadu, jo zemāka iesaistīšanās neformālajā izglītībā (iesaistīšanās samazinās par 14,3%). Pozitīvi, ka **neformālā izglītībā iedzīvotāji vecuma grupā 55-64 gadi iesaistās gandrīz 15 reizes biežāk kā formālajā izglītībā**. Tas nozīmē, ka **neformālā izglītība ir saistoša vecāka gājuma iedzīvotājiem**. Šis fakts būtu jāizmanto plānojot vecāku iedzīvotāju izglītošanu.

Kā negatīva tendence minama, ka **iedzīvotāji ar augstāko izglītību visvairāk iesaistās neformālajā izglītībā (53,0%), kamēr iedzīvotāji ar vidējo izglītību – 26,1%, bet iedzīvotāji ar zemāku izglītību par vidējo – tikai 11%**. Neformālā izglītība ir visekonomiskākais izglītošanās veids gan resursu, gan laika ziņā savu zināšanu paplašināšanai, īpaši tām iedzīvotāju

grupām, kurām nav vai ir zema izglītība, būtu jāizmanto neformālā izglītība prasmju pilnveidošanā. Salīdzinoši vidējās izmaksas neformālai izglītībai bija 38 lati, kamēr formālajai – 279 lati.

Mācību aktivitātes izglītības jomās, vecuma grupa 25- 64gadi, 2007.gadā

	Neformālā izglītība	Formālā izglītība
Vispārējās programmas	0,2	2,4
Pedagogu izglītība un izglītības zinātne	8,1	6,9
Humanitārās zinātnes un māksla	12,6	6,4
svešvalodas	8,4	1,7
Sociālās zinātnes, komerczinības un tiesības	25,4	55,5
Dabaszinātnes, matemātika un informācijas tehnoloģijas, t.sk.,	11,5	7,7
dzīvās dabas zinātnes	0,9	0,4
fizikālās zinātnes	0,2	3,4
matemātika un statistika	0,3	-
datorzinātnes	0,9	3,9
datoru lietošana	8,6	-
Inženierzinātnes, ražošana un būvniecība	7,9	3,6
Lauksaimniecība un veterinārija	3,8	1,1
Veselības aprūpe un sociālā labklājība	8,9	9,7
Pakalpojumi	20,5	4,9
Nav zināma joma	0,3	1,7
Atteicās atbildēt	0,6	-

Avots: Centrālās statistikas pārvaldes datu bāze.

Kā redzams tabulā, **neformālā izglītība tiek iegūta ļoti dažādās jomās**, atšķirībā no formālās, kur 55,5% tiek apgūta sociālajās zinātnēs. Nozīmīgākās izglītības jomas neformālā izglītībā ir sociālās zinātnes (25,4%), pakalpojumi (20,5%), māksla (12,6%), veselības aprūpe (8,9%), svešvalodas (8,4%), datoru lietošana (8,6%), izglītība (8,1%), ražošana, būvniecība (7,9%). **Tas nozīmē, ka neformālā izglītība aptver un ir pievilcīga praktiski visu nozaru pārstāvjiem.**

Iemesli, kādēļ cilvēki iesaistās neformālajā izglītībā, 2007.gads,%

Iemesli	Latvija	ES 27 dalībvalstis
Lai vecinātu darba saglabāšanas iespējas	27,7	10,6
Piedalīšanās bija obligāta	33,7	20,7
Lai palielinātu iespējas dabūt jaunu darbu/ mainītu nodarbošanos	17,8	11,0
Lai uzsāktu savu biznesu	4,4	2,6
Lai iegūtu prasmes, kas noder ikdienas darbā	58,6	25,9
Lai palielinātu zināšanas par interesējošo jautājumu	43,8	31,9
Lai satiktu jaunus cilvēkus/ prieka pēc	24,3	8,5
Lai iegūtu sertifikātu	37,8	10,6
Lai uzlabotu darba kvalitāti	74,7	43,7
Citi iemesli	1,8	6,5

Avots: Eurostat.

Aplūkojot iemeslus, kādēļ cilvēki iesaistās neformālajā izglītībā- **visnozīmīgākais iemesls Latvijā ir darba kvalitātes uzlabošana (74,7%),** līdzīgi kā Eiropā. Kā nozīmīgi iemesli

tiek minēti prasmju apgūšana, kas noder ikdienas darbā (58,6%), zināšanu palielināšana par interesējošo jautājumu (43,8%), sertifikāta iegūšana (37,8%), dalība bija obligāta (33,7%).

Salīdzinot ar Eiropu, **Latvijā 3 reizes biežāk iesaistei neformālā izglītībā tika minēta sertifikāta nozīme, kas liecina, ka Latvijā cilvēki vēlas iegūt izglītību apliecinošu dokumentu par dalību apmācībās.**

**Iemesli, kādēļ cilvēki iesaistās neformālajā izglītībā, dalījumā pēc izglītības līmeņa
2007.gads,%**

Iemesli	Pamatskolas izglītība un zemāka	Vidējā un vidējā profesionālā izglītība	Augstākā izglītība
Lai vecinātu darba saglabāšanas iespējas	44,1	30,9	21,9
Piedalīšanās bija obligāta	28,6	38,1	29,2
Lai palielinātu iespējas dabūt jaunu darbu/ mainītu nodarbošanos	32,6	23,2	9,6
Lai uzsāktu savu biznesu	10,5	4,6	3,5
Lai iegūtu prasmes, kas noder ikdienas darbā	53,2	57,3	60,8
Lai palielinātu zināšanas par interesējošo jautājumu	29,4	40,0	50,0
Lai satiktu jaunus cilvēkus/ prieka pēc	11,4	20,1	30,7
Lai iegūtu sertifikātu	42,7	37,2	37,9
Lai uzlabotu darba kvalitāti	60,3	67,6	84,6
Citi iemesli	-	1,9	1,9

Avots: Eurostat.

Visos izglītības līmeņos galvenais iesaistīšanās iemesls neformālajā izglītībā ir darba kvalitātes uzlabošana. Tas norāda, ka neformālai izglītībai ir tieša ietekme uz darbinieku darba kvalitātes un produktivitātes palielināšanu. Neformālā izglītība ātrāk spēj reaģēt uz izmaiņām darba tirgū un piedāvāt apmācāmajiem tās zināšanas, kas konkrēti viņiem, nozarēm ir nepieciešamas.

Iedzīvotāji ar zemāku izglītību iesaistīšanos neformālajā izglītībā saista ar darbavietas saglabāšanas paaugstināšanu, kamēr iedzīvotājiem ar augstāko izglītību tas ir nenozīmīgs iemesls (44,1% ar pamatskolas un zemāku izglītību, 21,9% ar augstāko izglītību).

Visaugstākais rādītājs vēlmēm iegūt sertifikātu par piedalīšanos neformālajā izglītībā ir iedzīvotājiem ar pamatskolas vai zemāku izglītību, kas liecina, ka tieši šai grupai ir visnepieciešamāk apliecināt savas prasmes ar izglītību apliecinošu dokumentu.

Iedzīvotājiem ar augstāko izglītību neformālā izglītībā lielāku nozīmi spēlē sekojoši faktori- zināšanu palielināšana par interesējošo jautājumu, jaunu cilvēku satikšana/ prieka pēc, kā cilvēkiem ar zemāku vai zemu izglītību.

Vietas, kur tiek īstenota neformālā izglītība un apmācības, 2007.gads,%

	Latvija	ES 27 dalībvalstis
Formālās izglītības iestādes	13,4	10,3
Neformālās izglītības un apmācību institūcijas	21,3	16,4
Komerciālajās institūcijās, kuros apmācības nav galvenais pamatmērķis	6,8	8,9
Pie darba devēja	42,6	38,4
Darba devēju organizācijās, kamerās	2,7	5,0
Arodbiedrībās	0,2	1,4
Bezpeļņas organizācijās (t.sk., politiskās partijās)	2,2	4,3
Individuāli (privārstundas u.tml.)	2,1	4,3
Nekomerciālajās institūcijās, kuros apmācības nav galvenais pamatmērķis (bibliotēkas, muzeji, ministrijas)	1,6	4,5
Citur	5,2	4,0

Avots: Eurostat.

Eurostat dati parāda, ka 2007.gadā Latvijā, līdzīgi kā Eiropas Savienībā, **neformālā izglītība un apmācības visvairāk tika organizētas pie darba devēja (42,6%)**. Tas varētu liecināt, ka, iespējams, šīs apmācības sedz darba devējs. Nākamās izplatītākās vietas, kur tika īstenota neformālā izglītība ir neformālās izglītības un apmācību institūcijas (21,3%) un formālajās izglītības iestādes (13,4%).

Negatīvi, ka tikai **0,2% neformālās izglītības tika īstenota arodbiedrībās**, kas varētu norādīt, ka arodbiedrībām trūkst telpas, tehniskais inventārs un finansējums šādu apmācību nodrošināšanai.

6. Nozaru viedoklis par neformālā izglītībā gūto prasmju atzīšanu

Lai nodrošinātu pārdomātu neformālā ceļā gūto prasmju atzīšanu, ir nepieciešams veikt nozares analīzi. Šī ziņojuma ietvaros ir analizētas divas nozares – mašīnbūves un metālapstrādes nozare un pārtikas nozare, sniegti šo nozaru ekspertu viedokli par neformālās izglītības īstenošanu un nozīmi uzņēmumos un nozarē.

6.1. Mašīnbūves un metālapstrādes nozare

Mašīnbūve ir stratēģiska nozare: tā ir augstas pievienotās vērtības nozare, kurā nepieciešamas plašas zināšanas un pieredze un kas apgādā visas pārējās tautsaimniecības nozares ar mašīnām, ražošanas sistēmām, sastāvdaļām un saistītajiem pakalpojumiem, kā arī ar minētajām nozarēm vajadzīgajām tehnoloģijām un zināšanām.²⁰ Metālu un metālapstrādes nozares nodrošina 8,5% no apstrādes rūpniecības pievienotās vērtības. Metālu un gatavo metālu izstrādājumu nozare ir galvenokārt orientēta uz eksportu (caurmērā 70% no kopējās realizācijas), tādēļ nozares attīstību galvenokārt nosaka ārējā tirgus attīstības tendences.²¹

Latvijas mašīnbūves un metālapstrādes nozares uzņēmumu skaits, strādājošo skaits, beidzēju skaits 2009.gadā

Reģioni	Uzņēmumu skaits	Strādājošo skaits	Beidzēji
Rīgas	855	12866	202
Kurzemes	121	4762	54
Latgales	98	2360	16+
Zemgales	89	2316	38
Vidzemes	90	1142	17
Latvijā:	1253	23446	327 (1,3%)

Avots: V.Rantiņš. Latvijas mašīnbūves un metālapstrādes nozare, prezentācija PINTSA, 17.02.2010.

Ziņojuma ietvaros tika aptaujāti mašīnbūves un metālapstrādes nozares speciālisti. Iegūta informācija liecina, ka mašīnbūves **un metālapstrādes nozarē darba devēji vēlas, lai darbiniekiem jau ir iegūta ar kvalifikācija, īpaši attiecībā uz sarežģītākām profesijām, piemēram, virpotāji, metinātāji.**

Kā galvenais mīnus kvalifikācijas noteikšanai tiek minēts, ka, īpaši metinātājiem, ir viens standarts, kas nesniedz skaidru priekšstatu par darbinieka prasmēm un šo kvalifikācijas līmeni vērtē pats darba devējs, skatoties darbinieka prasmes un darba kvalitāti. Ir uzņēmumi, kur darba devējs novērtē darbinieku prasmes, sadalot tos 1.-3.kvalifikācijas grupās, nosakot arī atšķirīgu atalgojumu.

²⁰ V.Rantiņš. Latvijas mašīnbūves un metālapstrādes nozare., Prezentācija PINTSA, 17.02.2010.

²¹ <http://www.em.gov.lv/em/2nd/?cat=77>

Piemēram, Eiropā metināšana tiek apgūta pa moduļiem, ar katru nākamo moduli tiek palielinātas darbinieka zināšanas un prasmes, un darba devējam ir vieglāk noteikt katra darbinieka kvalifikāciju. Kā pozitīvs Latvijā jau esošs šādas sistēmas piemērs ir Latvijas Amatniecības kameras piešķirtās amatnieku kvalifikācijas, kur ir sadalītas kvalifikācijas pēc zināšanu un prasmju līmeņiem (sīkāk skatīt ziņojuma 12.lpp). **Šajā jomā tiek uzsvērtā nepieciešamība pēc nozaru padomes izveides un šādas sistēmas ieviešanas Latvijā, kas metāla nozarē atvieglotu atbilstošāko darbinieku kvalifikācijas noteikšanu.**

Metālapstrāde ir nozare, kur darbiniekam ir jābūt jau ar diezgan specifiskām zināšanām.

Kopumā metālapstrādes nozarē nav liela nepieciešamība pēc neformālā ceļā gūto zināšanu atzīšanas, izņēmums varētu būt augstākminēto metināšanas moduļu apgūšana, iegūstot Eiropā atpazīstamu dokumentu. Latvijā pastāv pietiekošas iespējas, kā var pieaugušo izglītības ietvaros iegūt profesionālo kvalifikāciju. Ņemot vērā, ka metālapstrāde ir nozare, kur, lai nokārtotu kvalifikācijas eksāmenu, ir nepieciešamas specifiskas zināšanas. Tas nozīmē, ka pirms eksāmena kārtošana cilvēkam jebkurā gadījumā ir jābūt. Ja plāno atzīt ārpus formālās izglītības gūtās prasmes metālapstrādes nozarē saistītajās profesijās- būtu nepieciešams izstrādāt apmācību rokasgrāmatas.

Kā galvenais trūkums formālajā izglītībā tiek minēts, ka profesiju standarti neatbilst nozares prasībām, daudzi standarti ir novecojuši gan profesijas nosaukuma, gan prasību ziņā. Tādēļ ir **nepieciešams izveidot nozaru ekspertu padomi, kas metālapstrādes nozarē veiktu profesijām un kvalifikācijas specializācijām (moduļi) nepieciešamo kompetenču un prasmju izpēti, izstrādājot jaunus profesiju standartus un ieviešot specializāciju vērtēšanu pa moduļiem.**

6.2. Pārtikas nozare

Pārtikas rūpniecība ir lielākā Latvijas apstrādes rūpniecības nozare un veido piekto daļu no rūpniecības pievienotās vērtības. Apmēram 3/4 no nozarē saražotā tiek patērēts vietējā tirgū, pārējais tiek eksportēts, galvenokārt uz Igauniju, Lietuvu un Krieviju, turklāt pārtikas preču eksports uz Lietuvu un Igauniju veido 70% no Latvijas pārtikas preču eksporta uz ES valstīm²².

Ziņojuma ietvaros tika aptaujāti piena un pārtikas nozaru speciālisti. Iegūtā informācija liecina, ka **pārtikas, tai skaitā, piena nozarē, plaši tiek izmantotas dažādas neformālās izglītības formas.** Darbinieki uzņēmumos, pirmkārt, tiek apmācīti uzsākot darbu. Otrkārt, regulāri tiek celta darbinieku kvalifikācija – ugunsdrošība, PVD, LAD apmācības. Tiek atjaunotas zināšanas, piemēram, grāmatvedībā. Tiek apmeklēti semināri, specializētās apmācības. Galvenokārt tiek iesaistīti vidējā līmeņa vadītāji, mehāniķi, speciālisti. Strādnieki biežāk tiek apmācīti uzņēmumos, iekšējos semināros unursos, tai skaitā, arī lai apgūtu jaunu amatu.

Kā negatīvs aspekts tika minēts, ka atsevišķās jomās pat ar likumu ir noteikta obligāta apmācību iziešana konkrētā institūcijā. Uzņēmēji uzskata, ka būtu nepieciešams radīt iespēju arī citām institūcijām veidot šādas apmācības.

²² <http://www.em.gov.lv/em/2nd/?cat=4176>

Nozares attieksme par neformālā ceļā gūtajām zināšanām, pieredzi, prasmēm ir pozitīva. Pieņemot darbā darbinieku, papildus prasmes un darba pieredze, kas iegūta līdzīgā uzņēmumā, tiek uzskatīta kā priekšrocība.

Nozares ietvaros ir plašas neformālās izglītības atzīšanas iespējas. Ir pietiekami daudz nevalstiskās organizācijas, privātās un valsts izglītības iestādes, kuras piedāvā apmācības. Arī uzņēmumos darba devēji organizē apmācības. Par visiem kursiem un apmācībām darbinieks saņem sertifikātu vai apliecinājumu par kvalifikācijas iegūšanu. Tādēļ **nozare neizjūt lielu nepieciešamību pēc neformālā izglītībā gūto prasmju atzīšanas**, varbūt kādām atsevišķām, tehnisko darbinieku profesijām.

Izvērtējot kvalifikācijas apstiprinošo dokumenta nozīmi nozarē - tiek ņemta vērā iepriekšējā darba pieredze un ir vēlams apliecināošs dokuments, dažkārt pat nepieciešams. Šādu dokumentu esamība ļauj cilvēkam pretendēt uzreiz uz augstāku amatu. Bet pārējos gadījumos, ja darbiniekam nav iepriekšējās pieredzes līdzīgā amatā un atbilstoša izglītība, darbiniekam apmācība tiek nodrošināta uzņēmumā.

Kopumā nozare ir pozitīvi noskaņota par neformālā ceļā gūto prasmju atzīšanu.

Kā galvenie iegumumi tiek minēti - atvieglota darbinieku atlasi, samazināts iekšējais apmācību laiks, pieņemot jaunu darbiniekus, paaugstinātos darbinieku motivācija, sasaiste ar atalgojumu sistēmu.

Kā galvenie riski tiek minēti, ka vienotu kritēriju noteikšana visiem nozaru uzņēmumiem noteiktiem amatiem ar līdzīgām vai vienādām funkcijām, jo šobrīd uzņēmumos ir dažāda neformālās izglītības īstenošana pieeja, un bieži vien neformālā kvalifikācija darbojas un ir saprotama tikai noteiktajā uzņēmumā. Lai spētu novērtēt potenciālo ietekmi, nozarēm ir būtiski zināt pēc kādiem, vai saskaņā ar kādiem kritērijiem šāda atzīšana tiks veikta un vai šādu dokumentu uzrādot darba devējam, darba devējs var būt drošs, ka darbinieks tiešām ir to apguvis un viņam norādītās prasmes ir. Kā arī tiek uzrādīts profesionāla darbinieku aiziešanas risks.

No augstākminētā izriet, ka **pirms neformālā ceļā gūto prasmju atzīšanas – nepieciešams kopā ar nozares ekspertiem izvērtēt atzīšanas kritērijus, lai nodrošinātu nozarei un uzņēmumiem nepieciešamo kvalitāti.**

Secinājumi un ieteikumi

- ✓ Izglītības likumā esošā neformālās izglītības definīcija ir pārāk nenoteikta, tādejādi tiek radīta neizpratne par neformālo izglītību un tās īstenošanas formām, radot arī neizpratni par prasmēm, kas tiks atzītas, ieviešot ārpus formālās izglītības iegūto prasmju atzīšanu.

Ieteikums – pilnveidot esošo neformālās izglītības definīciju, paplašinot neformālās izglītības izpratnes robežas. Pirms attīstīt ārpus formālās izglītības gūto prasmju atzīšanu Latvijā, sabiedrībai un iesaistītajām pusēm- institūcijām, speciālistiem, būtu veicama neformālās izglītības nozīmes un atzīšanas iegumu izskaidrošana, lai atzīšanas process būtu izprasts un atzīts. Uzsākot neformālā ceļā gūto prasmju atzīšanu – būtu nepieciešama informēšanas kampaņas realizācija, kā arī pastāvīga sabiedrības nodrošināšana ar informāciju par darba dzīvē iegūto prasmju atzīšanas un kvalifikācijas iegūšanas iespējām.

Ieteikums – lai palielinātu neformālā ceļā gūto prasmju atzīšanu, nepieciešams noteikt skaidras prasības, iespējams izstrādāt rokasgrāmatas apmācību programmu pārzināšanai profesijai neformālā ceļā gūto zināšanu, prasmju un kompetenču kvalifikācijas eksāmena veiksmīgai nokārtošanai.

- ✓ Par neformālās izglītības nozīmi un tās atzīšanu Eiropas Savienības un Latvijas līmenī jau tiek runāts gandrīz 10 gadus, izstrādājot vairākus politikas plānošanas dokumentus un uzsverot neformālā izglītībā gūto prasmju atzīšanas nozīmi, lai palielinātu iedzīvotāju nodarbinātības iespējas. 2007.gadā Latvijā ir izstrādāta neformālā izglītībā gūto zināšanu novērtēšanas un atzīšanas metodika, tomēr līdz pat 2010.gada martam tā nav iedzīvotāju normatīvajos aktos un iesaistītajām pusēm nav vienotas nostājas par novērtēšanas kārtību

Ieteikums - īstenot politikas plānošanas dokumentos noteikto, ievērojot izstrādātos metodiskos norādījumus, tādejādi radot pēctecību un kvalitāti novērtēšanas sistēmas ieviešanā.

- ✓ Neformālā izglītība ir izplatīta un plaši pielietota nozarēs, tajā iesaistās daudz vairāk kā formālajā izglītībā. Tā ir laika un finanšu resursu ziņā izdevīgāka.
- ✓ Formālajā izglītības sistēmā ir pietiekoši daudz veidu, kā iegūt profesionālo kvalifikāciju, tai skaitā, arī pieaugušo izglītības ietvaros.

Ieteikums – nepieciešams popularizēt tās formālās izglītības formas, kas ir pieejamākas un elastīgākas, palielinot to iedzīvotāju skaitu, kas profesionālo kvalifikāciju iegūst formāli.

- ✓ Kā pozitīvs profesionālās izglītības iegūšanas veids, saņemot profesionālās kvalifikācijas apliecību (amatnieka karti) tiek minēta amatapmācība, kurā ir iespējams iegūt dalītus amatnieka kvalifikācijas līmeņus.

Ieteikums – iedzīvotājiem šādu profesiju padziļinātu vērtēšanas sistēmu arī citās nozarēs, darba devējam veicinot labāku izpratni par darbinieka kvalifikāciju.

- ✓ Neformālajā izglītībā iesaistās gandrīz 6 reizes vairāk iedzīvotāju nekā formālajā izglītībā. Tas parāda neformālās izglītības lielo lomu ikdienas darbam nepieciešamo un specifisko darbinieku zināšanu nodrošināšanā.

Ieteikums – uzņēmumiem aktīvi izmanto neformālās izglītības priekšrocības.

- ✓ Neformālajā izglītībā iedzīvotāji vecumā no 55-64 gadi iesaistās gandrīz 15 reizes biežāk kā formālajā izglītībā.

Ieteikums - vecāka gada gājuma iedzīvotājus vairāk iesaistīt tieši neformālās izglītības piedāvātajās apmācībās, lai palielinātu viņu darba iespējas un viņi 'neizkristu' no darba tirgus dēļ neatbilstošām prasmēm.

- ✓ Neformālā izglītība tiek iegūta ļoti dažādās jomās, atšķirībā no formālās, kur 55,5% tiek apgūta sociālajās zinātnēs. Galvenais iesaistīšanās iemesls neformālajā izglītībā ir darba kvalitātes un ikdienas darba prasmju uzlabošanu.

Ieteikums - tā kā neformālā izglītība Latvijā vēl tikko veidojas, tad vēlams atbalstīt jaunas, radošas idejas neformālās izglītības jomā, tādējādi sekmējot ne tikai neformālās izglītības kā papildizglītības attīstību, bet arī palīdzot tai attīstīties kā alternatīvai, patstāvīgai izglītībai, kurā iesaistoties, indivīds apgūst nepieciešamās zināšanas, prasmes, iemaņas, kas vēlāk tiek atzītas un atbalstītas arī valsts mērogā.

- ✓ Mašīnbūves un metālapstrādes nozarē darba devēji vēlas, lai darbiniekiem ir jau iegūta kvalifikācija, tomēr nozares profesijās ir viens standarts, kas nesniedz skaidru priekšstatu par darbinieka patieso kvalifikāciju.

Ieteikums - nepieciešams izveidot nozaru ekspertu padomi, kas metālapstrādes nozarē un citās nozarēs veiktu profesijām un kvalifikācijas specializācijām (moduļi) nepieciešamo kompetenču un prasmju izpēti, izstrādājot jaunus profesiju standartus un ieviešot specializāciju vērtēšanu pa moduļiem.

- ✓ Nozares neizsaka lielu nepieciešamību pēc neformālā ceļā gūto zināšanu apliecināšanas ar kvalifikācijas dokumentu, jo uzņēmumos un dažādās izglītības iestādēs darbinieki tiek neformālā ceļā apmācīti, iegūstot apgūto zināšanu apliecināšanu dokumentu, neskatoties uz augstāk norādīto, nozares atbalsta neformālā ceļā gūto zināšanu atzīšanu, jo kvalifikācijas apliecināšana dokumenta esamība uzlabotu personāla atlasī, atbilstošāka atalgojuma noteikšanu, tādējādi paaugstinātos arī pašu darbinieku motivācija.
- ✓ Kā galvenie riski tiek minēti, ka vienotu kritēriju noteikšana visiem nozaru uzņēmumiem noteiktiem amatam ar līdzīgām vai vienādām funkcijām, jo šobrīd uzņēmumos ir dažāda neformālās izglītības īstenošana pieeja, un bieži vien neformālā kvalifikācija darbojas un ir saprotama tikai noteiktajā uzņēmumā.

Ieteikums - Ir nepieciešams izstrādāt metodiskos materiālus/rokasgrāmatu ekspertiem un citām atzīšanas procesā iesaistītajām personām (tai skaitā informatīvi materiāli personām, kuru neformāli iegūtās prasmes varētu tikt novērtētas un atzītas).

Ieteikums - pirms neformālā ceļā gūto prasmju atzīšanas – nepieciešams kopā ar nozares ekspertiem izvērtēt atzīšanas kritērijus, lai nodrošinātu nozarei un uzņēmumiem nepieciešamo kvalitāti, lai darba devējs varētu būt drošs par kvalifikācijā norādītajām prasmēm.